

DET FINNS EN SJÖ OCH SEDAN ALDRIG MER – MEDBORGARES OCH POLITIKERS INSTÄLLNING TILL ATT TILLÅTA AKTIV DÖDSHJÄLP

FELIX ANDERSSON OCH PATRIK ÖHBERG

Sammanfattning

Ska en svårt sjuk människa ha rätt att få hjälp av sjukvården att avsluta sitt liv, det vill säga bli erbjuden dödshjälp? Länges har politikerna inte ens velat utreda frågan om dödshjälp. Men saker har börjat röra på sig, både i Sverige och internationellt. I det här kapitlet ställer vi oss frågan om den internationella trenden med en mer öppen debatt om dödshjälp återspeglas i den svenska opinionen. Vi frågar även hur opinionen över tid har utvecklats och i vilken utsträckning politiker och medborgare är eniga i frågan om dödshjälp. Vi finner att den svenska opinionen är stabil över tid och positivt inställd till dödshjälp. Likaså politikerna är positivt inställda till dödshjälp, men i något lägre omfattning. Frågan om dödshjälp ser ut att komma allt närmare en statlig utredning.

”Tycker du som jag, att alla, under vissa omständigheter, borde få samhällets hjälp till en värdig och trygg död, så gör dig hörd. Lex Natthiko, inte mig emot.” Raderna skrevs av Björn Natthiko Lindeblad och publicerades på sociala medier strax efter hans död. Lindeblad, som plågades av ALS, valde att avsluta sitt liv medan han ansåg sig fortfarande ha kontroll över sin kropp. Genom att dricka ett dödligt preparat, som en läkare blandat till, somnade Lindeblad in i början av det nya året 2022.

Under sjukdomsperioden var Lindeblad tydlig med att han vill kunna välja när han ska dö. Frågan om en människa har rätt att välja sin död är emellertid komplicerad. Det är varken olagligt att försöka ta sitt liv eller hjälpa en person som vill ta livet av sig. Däremot är det inte tillåtet för sjukvården att utföra åtgärder som leder till att en persons liv avslutas. Det gäller både för eutanasi, där läkaren avslutar patientens liv och för assisterat dödande, där patienten avslutar sitt liv med hjälp av läkemedel som läkaren tillhandahåller (Lövrup m.fl., 2017). Men förespråkarna för att tillåta aktiv dödshjälp i Sverige har på senare fått vind i seglen genom att frågan diskuteras i allt fler länder och att antalet länder som tillåter dödshjälp ökar. I det här kapitlet ställer vi oss därför frågan om den internationella trenden med en mer öppen debatt om dödshjälp återspeglas i den svenska opinionen. Vi frågar även hur opinionen över tid har utvecklats och i vilken utsträckning politiker och medborgare är eniga i frågan om dödshjälp.

Dödshjälp, en fråga om livet och döden

Det finns i huvudsak två olika modeller för hur dödshjälp hanteras: Oregon- och Beneluxmodellen. Den förstnämnda modellen innebär att en patient kan erhålla dödshjälp via assisterat döende. Det är under förutsättning att patienten bedöms ha mindre än sex månader kvar att leva. Den modellen används främst i ett antal delstater i USA. Beneluxmodellen tillåter däremot att en läkare avslutar patientens liv och det finns inget krav på att patienten bedöms vara döende. Fokus ligger istället på patientens lidande. Om en patient har stora smärtor och hoppet om att situationen ska förändras till det bättre är små finns möjligheten att få dödshjälp. Den senare modellen, vilket namnet implicerar, återfinns i Beneluxländerna. I Nederländerna är det även möjligt för personer som är under 18 år att få dödshjälp (Lövtrup m.fl., 2017).

Det annars så liberala Sverige tillåter alltså inte dödshjälp. Likväl sätts den svenska lagstiftningen på prov från gång till annan. 2020 hjälpte läkaren Staffan Bergström en svårt sjuk patient att avsluta sitt liv. Patienten led, precis som Lindeblad, av ALS. Patienten hade planerat att åka till Schweiz för att få dödshjälp. Pandemin gjorde dock det svårt att resa och patienten blev kvar i Sverige. Bergström beslöt sig då för att hjälpa patienten genom att blanda ihop en dödlig dos sömnmedel. Den dödliga dosen fick sedan patienten för egen hand föra till munnen. En förundersökning mot läkaren inleddes. Misstanken gällde medhjälp till dråp. Men åklagaren valde att lägga ned förundersökningen. Det gick inte att bevisa att Bergström agerat självständigt gentemot patienten och att det snarare handlade om medhjälp till självmord (Berglund, 2021). Svenska läkarförbundet, som inte vill tillåta dödshjälp, anser att Bergström bör fräntas sin läkarlegitimation. Bergström å sin sida skrev en debattartikel tillsammans med ett hundratal läkare där de förordade att dödshjälp ska utredas och tillåtas i Sverige (Bergström m.fl., 2021).

Den svenska debatten om dödshjälp startade på 1960-talet. Bland annat kom filosofiprofessorn Ingemar Hedenius 1964 ut med boken *Om dödshjälp och andra essayer*, i vilken han pläderade för rätten till dödshjälp. Några år senare, 1973, var han med och bildade föreningen Rätten till vår död. I slutet av 1980-talet började läkaren PC Jersild att engagera sig i frågan och genom sitt arbete kom han att påverka Statens medicinsk-etiska råd (Smer) att 1992 ge ut en debattskrift om dödshjälp (Jersild, 2016). Några år senare kom Smer att förespråka att regeringen utreder frågan om dödshjälp (Jersild, 2016). Men i kommittédirektiven till den utredning som i slutet av 1990-talet skulle utreda frågan om vård i livets slutskede skrev uttryckligen att ”dödshjälp skall således inte behandlas av kommittén” (Kommittédirektiv 1997:147).

Att tillsätta en statlig utredning om dödshjälp är också vad förespråkarna vill se. Hitintills har sittande regeringar varit kallsinniga till förslaget och det har heller inte funnits något parlamentariskt stöd för en utredning. Men sedan i slutet av 2021 finns det för första gången fem partier i riksdagen som förordar att frågan

om dödshjälp ska utredas, även om inte alla av dem är för dödshjälp (SvD, 2021). Debatten och den gradvisa politiska öppningen för dödshjälp i Sverige är inte en isolerad företeelse. Så sent som 2021 legaliserade Spanien assisterat dödande. Samma år röstade Portugals parlament för att tillåta dödshjälp, men landets president gick in och stoppade lagen (Euronews, 2021). I Frankrike har grannländernas liberaliseringar gjort att debatten om dödshjälp skjutit fart (France24, 2021). Frågan är då om den svenska opinionen har blivit mer positivt inställd till dödshjälp och finns det några åsiktsskillnader mellan folket och dess valda representanter i frågan?

Frågorna som ska få ett svar

I SOM-undersökningarna har frågan om inställning till aktiv dödshjälp ställts med viss regelbundenhet sedan 1995. Vi har således goda förutsättningar att analysera hur det svenska folkets attityder till aktiv dödshjälp sett ut och utvecklats över en lång tidsperiod. 1995 ställdes frågan utan svarsalternativet ”Ingen uppfattning”, men sedan dess har svarsalternativet varit med i samtliga undersökningar. I samtliga år har de resterande fem svarsalternativen varit ”mycket bra förslag”, ”ganska bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”dåligt förslag” samt ”mycket dåligt förslag”.

Den nationella SOM-undersökningen 2021 sammanföll med den sjuttonde undersökningen i SOM-institutets politikerpanel, vilket erbjuder unika möjligheter att jämföra medborgares och politikers uppfattningar kring aktiv dödshjälp under samma tidsperiod. Politikerpanelen är en webbpanel bestående av cirka 3 000 svenska politiker på kommunal, regional och nationell nivå, som några gånger per år svarar på frågor om det svenska samhället. I Politikerpanelen hösten 2021 deltog drygt 1 300 politiker, som fick ange sin inställning till aktiv dödshjälp i ett frågebatteri med andra politiska förslag. Liksom för medborgarna löpte svarsskalan för politikerna från ”mycket bra förslag” till ”mycket dåligt förslag”, däremot utan det ”ingen uppfattning”-alternativ som medborgarna erbjöds.

Uppfattningar om dödshjälp

Tidigare redovisningar av svenska folkets attityder till dödshjälp i SOM-undersökningarna har visat på en stabil opinion (Wadbring, 2009). Tabell 1 visar andelarna för respektive år som angett att ”tillåta aktiv dödshjälp” är ett bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, dåligt förslag respektive inte har någon uppfattning om förslaget. Resultaten i tabellen indikerar att svenska folket över tid sakta men säkert har blivit allt mer positiva till att tillåta aktiv dödshjälp. Framförallt verkade något hända i samband med 2000-talets första decennieskifte. Från att ungefär 40 procent av den svenska opinionen var positiva till att tillåta aktiv dödshjälp i mitten av 90-talet och under 2000-talets första decennium noteras en ökning i andelen positiva från 2011 och framåt. Trendlinjen i stödet för att tillåta aktiv dödshjälp

har sedan mätningarnas början pekat svagt uppåt, och idag är en knapp majoritet av svenska folket positiva till att tillåta aktiv dödshjälp. Från att ha legat mycket stabilt fram till slutet av 00-talet minskar motståndarna till förslaget efter 2009 och framåt. Andelen utan uppfattning har likaså legat mycket stabil under merparten av undersökningsåren, för att sedan sjunka markant sedan 2016.

Tabell 1 *Inställningen till förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp", 1995–2021 (procent)*

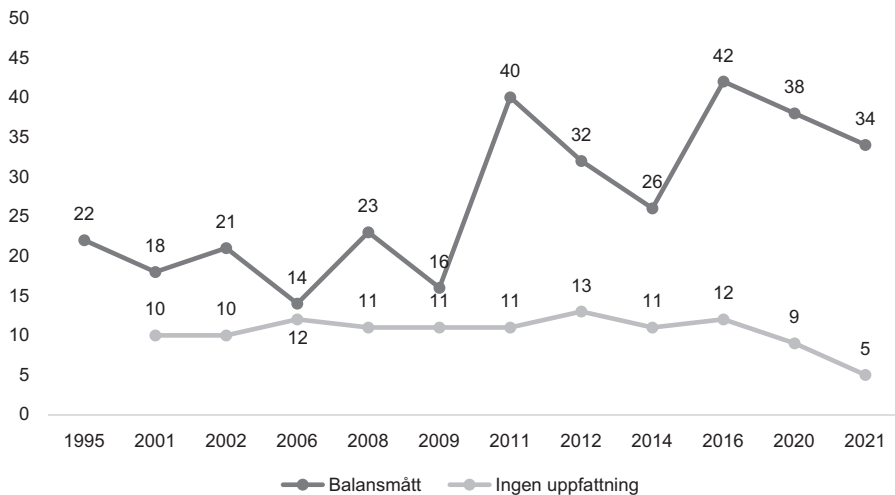
	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Ingen uppfattning
1995	45	32	23	-
2001	40	28	22	10
2002	41	29	20	10
2006	37	28	23	12
2008	43	26	20	11
2009	40	25	24	11
2011	52	25	12	11
2012	48	23	16	13
2014	45	25	19	11
2016	53	24	11	12
2020	52	25	14	9
2021	50	29	16	5

Kommentar: Frågan löd 'Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?'. Svarsalternativen löd 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag' samt 'Ingen uppfattning'. Det sistnämnda alternativet fanns inte med i SOM-undersökningen 1995. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan respektive år. Lägsta antalet svarspersoner: 1506 (2012).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2021.

Trenden tycks alltså peka mot att svenska folket sakta men säkert kommit att bli mer positiva till att tillåta aktiv dödshjälp. Förslaget samlar nu en knapp majoritet. Det ökade stödet för förslaget synliggörs än tydligare om man tittar på opinionsbalansen, det vill säga andelen som tycker att det är ett bra förslag versus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Figur 1 visar att opinionsbalansen för att tillåta aktiv dödshjälp har växlat, men ändå stigit över tid. Som vi även kunde se i tabell 1 blir opinionsbalansen påtagligt högre vid 2010-talets inledning, men ömsom sjunker och ökar under 2010-talet. Emellertid kvarstår faktum att stödet för att tillåta aktiv dödshjälp har ökat påtagligt sedan mitten av 1990-talet och början av 2000-talet. Därutöver kan vi utläsa från figuren att allt färre saknar en uppfattning i frågan. Andelen som inte har en uppfattning har tydligt minskat under de senaste åren.

Figur 1 Inställningen till förslaget ”Tillåta aktiv dödshjälp”, 1995–2021 (balansmätt)

Kommentar: Frågan löd 'Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?'. Svarsalternativen löd 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag' samt 'Ingen uppfattning'. Det sistnämnda alternativet fanns inte med i SOM-undersökningen 1995. Balansmätt innebär att andelen som inte instämmer i förslaget subtraheras från andelen som instämmer. Antal svarande varierar mellan 1506–1763.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2021.

Som vi redogjorde för tidigare i kapitlet så finns en utbredd tveksamhet hos de svenska riksdagspartierna i frågan. I skrivandets stund är sju av de åtta riksdagspartierna emot en legalisering av aktiv dödshjälp. Men hur ställer sig då partiernas väljare i frågan? Tabell 2 redovisar stödet för förslaget att tillåta aktiv dödshjälp bland partisympatisörer för respektive riksdagsparti mellan 1995 och 2021. Från tabellen kan vi utläsa att en majoritet av sympatisörerna till fem av riksdagspartierna – Vänsterpartiet, Centerpartiet, Liberalerna, Moderaterna och Sverigedemokraterna – idag stödjer förslaget om att tillåta aktiv dödshjälp. Bland anhängare till Socialdemokraterna och Miljöpartiet når förslaget nästan majoritet bland partianhängarna. Mindre förvånande så samlar förslaget lägre stöd hos anhängare till Kristdemokraterna, även om stödet nära nog samlade en majoritet hos partiets anhängare i den nationella SOM-undersökningen 2020.

Tabell 2 Andelen partisympatisörer som tycker förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp" är mycket/ganska bra, 1995–2021 (procent)

	V	S	C	FP/L	M	KD	MP	SD
1995	51	41	33	41	52	34	46	-
2001	41	39	28	44	46	26	44	-
2002	45	40	31	43	50	31	44	-
2006	31	38	34	47	43	17	32	-
2008	33	40	37	52	47	33	47	76
2009	38	33	26	37	47	30	45	51
2011	58	46	54	50	59	26	49	69
2012	47	49	36	48	50	30	45	60
2014	44	43	38	48	51	22	45	60
2016	54	45	49	50	55	32	48	67
2020	55	46	46	49	56	49	43	64
2021	54	47	51	55	53	39	44	59

Kommentar: Frågan löd 'Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?'. Svartalternativen löd 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag' samt 'Ingen uppfattning'. Det sistnämnda alternativet fanns inte med i SOM-undersökningen 1995. Frågan om partival löd 'Vilket parti tycker du bäst om idag?'. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan respektive år. Sverigedemokraterna saknades som svartalternativ i den nationella SOM-undersökningen 1995 och hade för få antal svarande 2001, 2002 respektive 2006 och har därför utelämnats från tabellen. Då antalet svarspersoner som sympatiserar med Liberalerna 2021 är få, 57 stycken, bör gruppens resultat tolkas med försiktighet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2021.

Med hjälp av tidsserierna kan vi emellertid notera en annan, mer anmärkningsvärd utveckling hos kristdemokratiska sympatisörer. Tabell 3 redovisar utvecklingen i balansmättet mellan olika partisympatisörer mellan 1995 och 2021. Tabellen illustrerar en tydlig kursändring hos kristdemokratiska sympatisörer i frågan. Från att ha varit det enda partiet med fler negativt än positivt inställda partianhängare under stora delar av 2000-talet är fler kristdemokrater idag för än emot förslaget att tillåta aktiv dödshjälp. Visserligen indikerar det positiva balansmättet på +5 i 2021 års undersökning att partiets anhängare är mindre positivt inställda än andra partianhängare, men klart är att kristdemokraters tidigare hårdnackade motstånd mot aktiv dödshjälp kommit att mjukas upp. Som i tabell 2 tycks det ökade stödet för förslaget främst vara en produkt av mer positivt inställda anhängare till Centerpartiet och Liberalerna (tidigare Folkpartiet), vars balansmätt tydligt ökat under tidsperioden. Mindre, men tydliga, ökningar över tid noteras också hos vänsterpartister, socialdemokrater och moderater, medan miljöpartister legat mer stabilt i sin opinionsbalans.

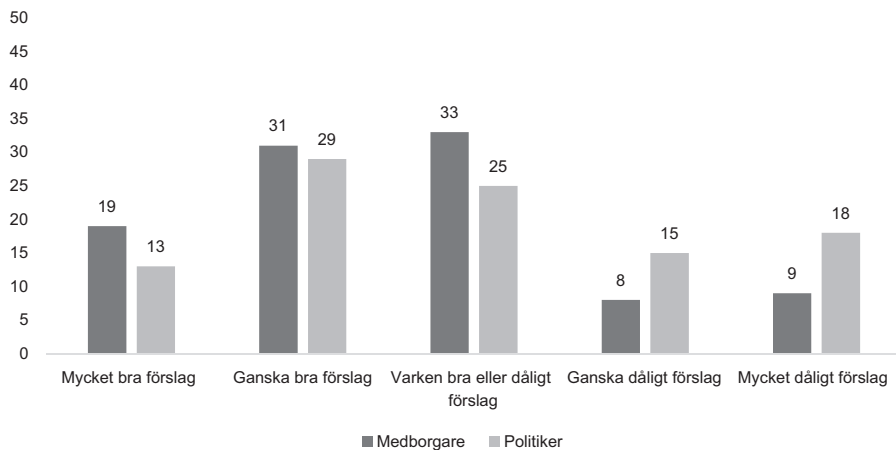
Tabell 3 Inställning till förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp" bland olika partisympatisörer, 1995–2021 (balansmätt)

	V	S	C	FP/L	M	KD	MP	SD
1995	28	19	3	17	31	-19	24	-
2001	18	17	12	28	30	-15	25	-
2002	24	21	3	21	35	2	25	-
2006	10	16	8	28	24	-24	9	-
2008	9	18	17	29	30	-3	29	72
2009	14	7	2	9	28	-16	18	32
2011	44	34	48	40	49	-9	36	62
2012	28	37	8	31	35	-11	25	50
2014	24	23	14	28	36	-15	25	51
2016	47	31	34	32	47	-2	24	60
2020	43	27	28	33	44	35	25	59
2021	38	28	37	43	41	5	29	47

Kommentar: Frågan löd 'Nedan finns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?'. Svalternativen löd 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag', 'Mycket dåligt förslag' samt 'Ingen uppfattning'. Det sistnämnda alternativet fanns inte med i SOM-undersökningen 1995. Frågan om partival löd 'Vilket parti tycker du bäst om idag?'. Sverigedemokraterna saknades som svarsalternativ i den nationella SOM-undersökningen 1995 och hade för få antal svarande 2001, 2002 respektive 2006 och har därför utelämnats från tabellen. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan respektive år. Då antalet svars personer som sympatiserar med Liberalerna 2021 är få, 57 stycken, bör gruppens resultat tolkas med försiktighet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2021.

Vi kan alltså konstatera att medborgarna över tid har kommit att bli allt mer sympatiska till att tillåta aktiv dödshjälp. Men hur ser det då ut bland politikerna? Inställningen till förslaget ställdes i den sjuttonde omgången av SOM-institutets politikerpanel under hösten 2021. Som synes i figur 2 är stödet i frågan högre bland medborgare än politiker. En knapp majoritet, 50 procent av medborgarna stöder förslaget, medan 42 procent av politikerna tycker förslaget är mycket eller ganska bra. 17 procent av medborgarna respektive 33 procent av politikerna anser att förslaget är mycket eller ganska dåligt. 33 procent av medborgarna respektive 25 procent av politikerna tycker att förslaget är varken bra eller dåligt. Opinionsbalansen, det vill säga andelen tycker förslaget är mycket eller ganska bra minus andelen som tycker förslaget är mycket eller ganska dåligt, är för medborgare +33, medan den för politiker endast är +9. Framförallt tycker politikerna i avsevärt högre utsträckning än medborgarna att förslaget är mycket eller ganska dåligt.

Figur 2 Inställningen till förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp" bland medborgare och politiker, 2021 (procent)

Kommentar: För formuleringen av frågan om stödet för aktiv dödshjälp till medborgarna, se under tabell 1. Frågan till politikerna löd 'Vilken är din åsikt om följande förslag? Tillåta aktiv dödshjälp'. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan. Varken medborgarna eller politikerna erbjöds svarsalternativet 'Ingen uppfattning'. Antal svar: 1 516 (medborgare) och 1 324 (politiker).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

I tabell 4 görs två jämförelser, dels inom grupperna medborgare och politiker beroende på partifärg, dels mellan medborgare och politiker också det utifrån partipreferens. Resultaten visar att kristdemokratiska väljare i SOM-undersökningen 2021 är de minst positiva till dödshjälp, 35 procent. Skillnaden till den grupp som är mest positiva, sverigedemokrater, är 25 procentenheter. Utöver kristdemokrater är socialdemokrater och miljöpartister något mer skeptiskt inställda till förslaget än andra partianhängare, men samlar hos Socialdemokraterna (47 procent) och Miljöpartiet (40 procent) trots det en pluralitet sympatisörer.

Spännvidden bland politiker är större än vad som är fallet bland medborgarna. I den andra kolumnen i tabell 4 redovisas inställningen till förslaget bland politikerna. Hos politikerna samlar förslaget högst stöd hos Liberalerna. 63 procent av de liberala politikerna anser att tillåta aktiv dödshjälp är ett mycket eller ganska bra förslag. Liksom hos medborgarna samlar förslaget hos politikerna lägst stöd bland kristdemokrater. Endast 12 procent av de kristdemokratiska politikerna tycker att tillåta aktiv dödshjälp är ett mycket eller ganska bra förslag. Bland politikerna är stödet störst hos anhängare av Liberalerna. Även bland politiker från Moderaterna och Sverigedemokraterna samlar förslaget en majoritet. Skillnaderna bland liberala, moderata och sverigedemokratiska politiker är dock inte statistiskt signifikant. Jämfört med Liberalerna är stödet emellertid signifikant lägre bland politiker från Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Centerpartiet, Kristdemokraterna och

Miljöpartiet. Ungefär 40 procent av politikerna från Vänsterpartiet (41 procent), Centerpartiet (39 procent) och Miljöpartiet (41 procent) är positivt inställda till förslaget. Än mer skeptiska är socialdemokratiska politiker. Endast 28 procent av socialdemokratiska förtroendevalda är vänligt inställda till att tillåta aktiv dödshjälp, och intar därmed tillsammans med sina kristdemokratiska kollegor en särställning i motstånd mot förslaget relativt andra politiker i frågan.

Att socialdemokratiska och kristdemokratiska förtroendevalda särskiljer sig i frågan accentueras vid en anblick på «differens»-kolumnen i tabell 4, som redovisar skillnaden i andelen som angivit att förslaget är mycket eller ganska bra mellan medborgare och politiker för respektive parti. Socialdemokratiska och kristdemokratiska partisympatisörer är i betydligt högre utsträckning positiva till att tillåta aktiv dödshjälp än partiernas förtroendevalda. Även bland Vänsterpartiet och Centerpartiet noteras ett betydligt högre stöd för att tillåta aktiv dödshjälp bland väljare än valda. Mer i linje med sina väljare i frågan ligger miljöpartistiska och sverigedemokratiska förtroendevalda. Hos tre partier noteras ett högre stöd för förslaget bland politiker än väljare; Liberalerna, Moderaterna och Miljöpartiet.

Tabell 4 Andelen medborgare och politiker i respektive riksdagsparti som tycker förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp" är mycket eller ganska bra, 2021 (procent)

	Medborgare	Politiker	Differens
Vänsterpartiet	55	41***	14
Socialdemokraterna	47**	28***	19
Centerpartiet	46*	39***	7
Liberalerna	54	63	-9
Moderaterna	53	56	-3
Kristdemokraterna	35**	12***	23
Miljöpartiet	40**	41**	-1
Sverigedemokraterna	60	58	2

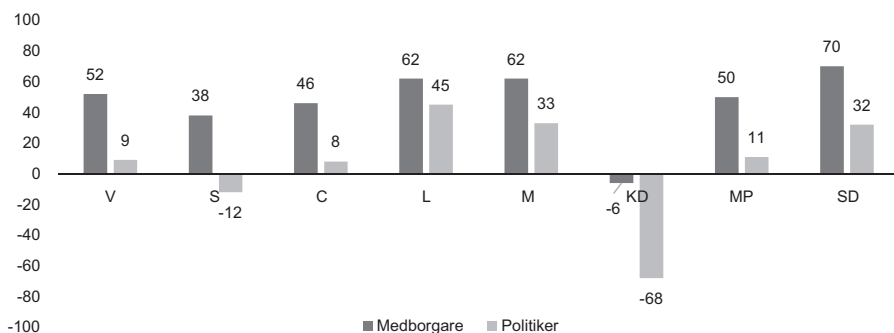
Kommentar: För formuleringen av frågan om stödet för aktiv dödshjälp till medborgarna, se under tabell 1. För formuleringen av frågan om stödet för aktiv dödshjälp till politikerna, se under figur 2. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan. Varken medborgarna eller politikerna erbjöds svarsalternativet 'Ingen uppfattning'. De med störst andel instämmande i tabellen utgör referenskategori. Antal svar: 1 318 (medborgare) och 1 324 (politiker). Då antalet svarspersoner som sympatiserar med Liberalerna är få, 41 stycken, bör gruppens resultat tolkas med försiktighet. * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

För att än tydligare illustrera åsiktskillnaderna mellan medborgare och politiker i dödshjälpfrågan anno 2021 visar figur 3 skillnaden i balansmättet. För det första kan det konstateras att samtliga partianhängare uppvisar ett positivt balansmätt,

förutom hos Kristdemokraterna. Stödet för att tillåta aktiv dödshjälp är med andra ord större än motståndet hos sju av åtta riksdagspartiers väljare. Som vi skrev ovan återfinns det största positiva balansomått bland sverigedemokrater (+70), liberaler (+62) och moderater (+62). Det är också hos de två sistnämnda som åsikterna hos väljare och valda är som mest samstämmiga. Hos partierna finns ett betydligt starkare stöd bland väljare än deras valda representanter. Partianhängare till Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Centerpartiet och Miljöpartiet har en klart mer positiv opinionsbalans till att tillåta dödshjälp än partiernas förtroendevalda. Figuren illustrerar att klart störst avstånd mellan väljare och valda i frågan finns hos Kristdemokraterna och Socialdemokraterna. Medan kristdemokratiska väljares känslor för att tillåta aktiv dödshjälp blivit allt varmare över tid, finns det emellertid ett starkt motstånd bland kristdemokratiska politiker i frågan. Det ska dock noteras att Kristdemokraternas sympatisörer fortfarande är kritiska. En tydlig negativ opinionsbalans återfinns också hos socialdemokratiska förtroendevalda. Medan även socialdemokratiska väljare över tid har kommit att bli alltmer vänligt inställda till att tillåta aktiv dödshjälp är deras valda representanter klart mer negativa än den egna väljarkåren.

Figur 3 *Inställningen till förslaget "Tillåta aktiv dödshjälp" bland medborgare och politiker med olika partitillhörighet, 2021 (balansomått)*

Kommentar: För formuleringen av frågan om stödet för aktiv dödshjälp till medborgarna, se under tabell 1. För formuleringen av frågan om stödet för aktiv dödshjälp till politikerna, se under figur 2. Antal svar: 1 318 (medborgare) och 1 324 (politiker). Då antalet svarspersoner som sympatiserar med Liberalerna är få, 41 stycken, bör gruppens resultat tolkas med försiktighet.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2021.

Den opinionsmässiga trenden över tid vittnar alltså om att svenska folket har kommit att omvärdera sin syn på aktiv dödshjälp vara eller icke vara i svensk lagstiftning. Sakta men säkert har förslaget kommit att bli populärare bland samtliga partianhängare och opinionsbalansen har tagit ett tydligt skutt uppåt

sedan förslaget först ställdes i SOM-undersökningen 1995. Förslaget stöds idag av en majoritet av svenska folket, även nedbrutet på de flesta partier. Samtidigt kan vi konstatera att svenska folket drar sina valda representanter bakom sig i frågan. Samtliga riksdagspartiers väljare tycker i klart högre utsträckning att aktiv dödshjälp bör tillåtas än deras politiska företrädare. Därmed fogas en ny fråga till raden av politiska sakfrågor där de valda representanterna (ännu) inte är lyhörda inför väljaropinionen.

Dödshjälp, opinion och expertis

En högsommardag 1961 gick Hjalmar Gullberg ut i den skånska sjön Yddingens vatten. Det skulle visa sig att han simmade mot sin död. Tidningarna kunde dagen efter rapportera att den hyllade poeten dött i en drunkningsolycka. Först 20 år senare berättade Gullbergs livskamrat Greta Thott att det inte varit någon olycka. Gullberg var vid tillfället märkt av en svår muskelsjukdom och hade stora problem med att andas. Han fasade för ett fortsatt liv i plågor. En vän och tillika läkare tillhandahöll läkemedel som Gullberg skulle ta för att kunna avsluta sitt liv. För att dölja självmordet valde Gullberg att efter en sista måltid med Thott simma ut i sjön och avsluta sitt liv. Det blev som han skrev i en dikt från 1952: ”Det finns en sjö och sedan aldrig mer”.

Dödshjälp får till och från förnyad aktualitet när svårt sjuka personer träder fram och berättar att de vill avsluta sina liv. Frågan om dödshjälp har så sakteliga fått ett starkare stöd i riksdagen. Bland medborgarna har det emellertid funnits en majoritet för att tillåta dödshjälp under en längre tidsperiod. Opinionen har dessutom varit förhållandevis stabil. Det borde varit tillåtet med aktiv dödshjälp om politikerna varit lyhörda inför opinionen. Man kan ändå fråga sig om dödshjälp är något som ska avgöras av folkopinionen. Givet frågans natur är det kanske bättre att rådfråga expertisen?

I den nationella SOM-undersökningen från 2020 ansåg hela 57 procent att experter alltid ska fatta beslut i viktiga frågor (Andersson m.fl., 2020). Kanhända att opinionen inte blir uppretad om politikerna avstår från att böja sig för folkviljan. Flertalet experter delar dock opinionens uppfattning. När Svenska läkarförbundet genomförde en undersökning bland sina medlemmar visade det sig att 41 procent ville tillåta dödshjälp, medan 34 procent var negativt inställda (Andersson, 2021). Även Svenska Läkaresällskapet genomförde en undersökning bland sina medlemmar. De kom fram till ett liknande resultat. I deras undersökning var 47 procent för och 33 procent emot. Motsvarande undersökning gjordes av sällskapet 2007. Då var 35 procent av läkarna för och 40 procent emot. Läkarna har med tiden således blivit mer positivt inställda till dödshjälp. Både experter och opinionen är alltså för att tillåta dödshjälp. Saken borde vara avgjord. Men det finns en intressant aspekt. I Svenska Läkaresällskapets undersökning bröts resultaten ner på läkare inom olika specialistområden. Bland dem som vara verksamma inom palliativ

vård var det bara 26 procent som var för dödshjälp, medan 55 procent var emot (Lynøe m.fl., 2021). De läkare som arbetar med sjuka patienter i livets slutskede, och kanske kan sägas vara experterna bland experterna, är inte alla lika övertygade om att legalisera dödshjälp är ett bra förslag. Frågan är vilka politikerna kommer lyssna på i framtiden? Men om den majoritet som sedan 2021 finns i riksdagen för att utreda frågan om dödshjälp håller i sig till efter valet 2022 kan frågan om dödshjälp för första gången komma att utredas i Sverige.

Referenser

- Andersson, Joakim (2021). 4 av 10 läkare är positiva till legalisering av dödshjälp. *Läkartidningen*, 24 maj 2021.
- Andersson, Ulrika, Carlander, Anders, Grusell, Marie & Patrik Öhberg (2021). Ingen anledning till oro (?). I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red) *Ingen anledning till oro (?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Berglund, Linda (2021). Staffan Bergström beredd att gå till högsta instans. *Dagens Medicin*, 22 mars 2021.
- Bergström, Staffan m.fl. (2021). Släpp motståndet och kräv en utredning om frivillig dödshjälp. *Göteborgs-Posten*, 3 februari 2021.
- Euronews (2021). *Portugal's president vetoes law legalising euthanasia*, 30 november 2021.
- France24/AFP (2021). *Bill to legislate euthanasia goes before divided French parliament*, 8 april 2021.
- Hedenius, Ingemar (1964). *Om dödshjälp och andra essayer*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Jersild, Per Christian (2016). *Medicinska memoarer*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lynøe, Nils, Lindblad, Anna, Engström, Ingemar, Sandlund, Mikael, & Niklas Juth (2021). Trends in Swedish physicians' attitudes towards physician-assisted suicide: a cross-sectional study. *BMC Medical Ethics*, 22(1): 1–9.
- Lövtrup Michael, Engström Ingemar, Wennlund Elisabeth & Kjell Asplund (2017). *Dödshjälp: en kunskapsutvärdering*. Stockholm: Medicinska fakulteten vid Umeå Universitet.
- Svenska Dagbladet/TT (2021). Riksdagsmajoritet vill utreda dödshjälp, 26 december 2021.
- Vård i livets slutskede, Dir. 1997:147.
- Wadbring, Ingela (2009). En fråga om liv och död. I Lennart Weibull & Sören Holmberg (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.